

Prof. dr hab. Leszek Leszczyński
Katedra Teorii i Filozofii Prawa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

**Ocena osiągnięć naukowych oraz aktywności naukowej
dr Moniki Zalewskiej (Uniwersytet Łódzki)
w związku z postępowaniem w przedmiocie nadania stopnia
doktora habilitowanego**

1.

Uwagi wstępne

1.1. Niniejsza recenzja sporządzona została w związku z postanowieniem nr 41/ST/2025 Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie nauki prawne, powołującym mnie na funkcję recenzenta wyznaczonego przez Radę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego w postępowaniu prowadzonym przed ww. Komisją. W wyniku tego postanowienia Przewodnicząca Komisji prof. Monika Bogucka-Felczak przesłała mi pismem datowanym na dzień 21 listopada 2015 r. materiały stanowiące podstawę sporządzenia recenzji.

Zaprezentowane w ramach recenzji oceny osiągnięć i aktywności naukowej, organizacyjnej i dydaktycznej habilitantki opierają się na kryteriach określonych w art. 219 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 742 ze zm.).

1.2. Dr Monika Zalewska jest absolwentką Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, który ukończyła jako mgr prawa w 2007 r. (w materiałach brak jest informacji o tytule i nazwisku promotora rozprawy magisterskiej). W tym też roku rozpoczęła pracę na tym Wydziale, awansując w 2012 r. ze stanowiska asystenta na stanowisko adiunkta. Stało się to w wyniku obrony rozprawy doktorskiej oraz uzyskania stopnia doktora nauk prawnych. Rozprawa nosiła tytuł „Problem zarachowania w poszczególnych stadiach rozwoju teorii prawa Hansa Kelsena” a została przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Bartosza Wojciechowskiego. Aktualnie Habilitantka pracująca na stanowisku adiunkta w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa na Uniwersytecie Łódzkim.

1.3. Dalsze części recenzji rozpoczną się od oceny całości dorobku publikacyjnego Habilitantki z wyłączeniem głównego osiągnięcia (2), która poprzedzi ocenę Jej głównego osiągnięcia naukowego w postaci rozprawy habilitacyjnej (3), pozostałych form aktywności naukowej (4) oraz aktywności dydaktycznej i organizacyjnej (5), aby zakończyć się ogólną konkluzją (6).

2.

Ocena publikacji Habilitantki z wyłączeniem podstawowego osiągnięcia naukowego

Wspomniana wyżej „zamiana” typowej kolejności opinii dotyczących całości dorobku naukowego dr Moniki Zalewskiej oraz rozprawy habilitacyjnej wynika z faktu, że twórczość Habilitantki w zakresie bardziej niż przeważającym koncentruje się wokół teorii Hansa Kelsena, której analiza i prezentacja publikacyjna, zdecydowanie dominując nad pozostałymi zagadnieniami, powinna być moim zdaniem ujęta jako całość, tworzącą w pewnym sensie chronologicznie ukształtowaną sekwencję przedmiotową, w ramach której sama rozprawa habilitacyjna, stanowiąca główne osiągnięcie naukowe dr Zalewskiej, powinna być traktowana jako jej przedmiotowe zwieńczenie, istotę którego postaram się uzasadnić niżej (por. p. 3.3 recenzji).

2.1. Monografia z 2014 r.

Opinia dotycząca tego segmentu oceny dorobku naukowego, powinna rozpoczynać się od podkreślenia roli wydanej w 2014 r. monografii zatytułowanej „Problem zarachowania w normatywizmie Hansa Kelsena”, przygotowanej na podstawie obronionej w 2012 r. rozprawy doktorskiej. Autorka zmodyfikowała w kontekście tej publikacji tytuł rozprawy doktorskiej, rezygnując z obecności w nim aspektu dynamicznego w odniesieniu do teorii Kelsena (co a rebours stanowi z kolei decydujący aspekt metodologiczny ujęcia prezentowanego 11 lat później w rozprawie habilitacyjnej), nie rezygnując jednak z zaakcentowania „etapowości rozwoju teorii” w samym układzie i tekście monografii (co jest widoczne zwłaszcza w jej rozdz. IV-VII).

Rolę tej pracy sprowadzić można do kilku aspektów, podkreślających jej jakość oraz rolę w rozwoju naukowym Habilitantki.

Po pierwsze, Autorka, zajmując się kwestią zarachowania, zaprezentowała je na szerokim tle innych kwestii, które są istotnymi elementami koncepcji Hansa Kelsena (m.in. pojęcia normy i systemu prawa, normy podstawowej czy dualizmu bytu i powinności), a których uwzględnienie w monografii pozwala na uchwycenie powiązań wewnątrz tej spójnej ale przecież „rozległej przedmiotowo” teorii.

Po drugie, w nawiązaniu do uwagi zaprezentowanej wyżej, Autorka już wówczas dostrzegła ewolucję teorii Kelsena (co raczej nie jest, a zwłaszcza nie było wówczas dominującym trendem w ujmowaniu koncepcji Kelsena), wiążącej się przede wszystkim z Jego koncepcją zarachowania. Poprzez jednak związanie jej z innymi (podniesionymi wyżej) zagadnieniami, tworzy szerszy i bardziej pełny obraz całości teorii Kelsena, interesująco adaptując wykreowane głównie przez C. Hedemanna (autora, z którym Habilitantka podejmie później owocną współpracę badawczo-publikacyjną) nazwy poszczególnych faz rozwoju tej teorii (od fazy krytycznego konstruktywizmu przez fazy neokantowską i realistyczną po fazę językowo-analityczną). Sprawnie włącza w te fazy analizowane w pracy główne aspekty zarachowania w związku przede wszystkim z pojęciem normy prawnej oraz dualizmem bytu i powinności.

Po trzecie, Autorka tylko sygnalizacyjnie powiązała przedmiot tej monografii z tym, co stanowi przedmiot rozprawy habilitacyjnej. Pozwoliło to jej na późniejsze („habilitacyjne”) zajęcie się już bezpośrednio dynamiką teorii Kelsena w związku z pracą „General Theory of Norms” oraz podjęcie próby dostrzeżenia skutków tak dokonanych zmian w stosunku do klasycznej części całej teorii Kelsena, które Autorka traktuje jako modyfikacje niepowodujące zaprzeczenia czy zniweczenia znaczenia całej teorii. Zresztą wyżej wymieniona praca Kelsena analizowana była w rozdziale VII tej monografii („Zarachowanie w fazie językowo-analitycznej”) na podstawie jej wersji niemieckojęzycznej („Allgemeine Theorie der Normen”, Wien 1979) i koncentrowała się siłą rzeczy na określonej w tytule tej monografii kelsenowskiej kategorii zarachowania w związku z zagadnieniami pojęcia normy oraz dualizmu bytu i powinności. Autorka, co jest naturalne, wypowiedziała się w tym rozdziale zwięźle (s. 205-206) o treści i znaczeniu analizowanej w nim pracy dla całości teorii Kelsena, ale uczyniła to w zakresie, który nie mógłby prowadzić do dostrzeżenia w pracy habilitacyjnej powtórzeń w odniesieniu zarówno do prowadzonych wówczas badań jak i zaprezentowanego w monografii ujęcia tej części teorii Kelsena.

Po czwarte, tak staranna i szczegółowa analiza teorii Kelsena oraz sukces samej rozprawy doktorskiej i jej obrony, potwierdzony publikacją książkową w tak ważnej dla polskiej teorii i filozofii prawa serii jaką jest „Jurysprudencja”, uformowanej i firmowanej przez Katedrę Teorii i Filozofii Prawa Uniwersytetu Łódzkiego (w dodatku jako pierwsza pozycja tej serii), jak można przypuszczać, upewniły Habilitantkę w przekonaniu o „wartościowości” teorii Kelsena i jej znaczeniu dla (zwłaszcza kontynentalnej) myśli prawniczej oraz w możliwościach intelektualnych jakie ona daje. Jest to przekonanie, które należy zaliczyć do trafnych i uzasadniających fascynację Habilitantki tą teorią.

Ma to jednak pewien skutek, który biorąc pod uwagę współczesne oczekiwania wobec przedstawiciela teorii i filozofii prawa związane z charakterem tej subdyscypliny oraz potrzebą wszechstronnego „oglądu” zjawiska prawnego z tej najbardziej ogólnej perspektywy, może wywoływać pewien niedosyt w kontekście oceny całości dorobku. Wiąże się on z dostrzeżeniem takiego stopnia tego „zafascynowania” teorią Kelsena, że inne problemy teorii i filozofii prawa, jeśli nie wiążą się bezpośrednio z tą teorią, nie tylko nie stanowią samodzielnych i odrębnych analiz, ale pozostają niemal niedostrzeganymi.

2.2. Pozostały dorobek publikacyjny

Ta wyprowadzona ostatnio uwaga będzie rzutować na oceny dotyczące pozostałej części dorobku naukowego, wiążąc się także istotnie z oceną głównego osiągnięcia naukowego habilitantki, co stanie się nieco później (por. p. 3 recenzji).

2.2.1. Wykaz publikacji zaliczonych do tego segmentu twórczości naukowej, poza niewymienioną w jego ramach opiniowaną wyżej monografią, obejmuje 26 pozycji, przygotowanych w języku polskim i angielskim ale mających różny charakter wydawniczy. Nie jest to liczba pokaźna, biorąc pod uwagę okres zatrudnienia, ale przecież to nie wskaźniki ilościowe przesądzą o ocenie dorobku.

Od razu chcę jednak wskazać na pewną niestaranność przedstawionego przez habilitantkę wykazu publikacji, polegającą na niejasnej numeracji publikacji w wykazie opracowanym w języku polskim (publikacje o numerach 1-6 przechodzą w ponowną numerację 1-20) oraz na różnicach w wersji polskojęzycznej i anglojęzycznej tej części wykazu osiągnięć (w wersji anglojęzycznej m.in. nie ma powyższej „podwójności numeracji”). W ramach tego ostatniego wkraść się natomiast błąd w postaci wskazania dwóch pozycji mieszczących się pod numerem 3

(w związku z tym numeracja kończy się na liczbie 25). Ponadto w obu wykazach znajduje się praca z 2016 r. (nieumieszczona w cyfrowym zbiorze wybranych publikacji) wskazana dwukrotnie (pod nr 12 i 16 w wykazie polskojęzycznym oraz pod nr 17 i 21 w wykazie anglojęzycznym) z różnym określeniem stron, jakie ona zajmuje w czasopiśmie. Niezależnie od tego, podnieść należy też brak numeracji stron w Wykazie osiągnięć i w Autoreferacie, co utrudnia precyzyjne odwoływanie się do obu tych materiałów w recenzji.

Na marginesie lektury wykazu osiągnięć chciałbym też zauważyć, że znajdują się w nim publikacje począwszy od 2014 r., a więc po upływie dwóch lat po obronie rozprawy doktorskiej. Habilitantka nie wyjaśnia braku publikacji sprzed tej daty ani w wykazie ani w Autoreferacie, mimo, że w Autoreferacie na s. 1 (p.4) odnosi się do ulokowania osiągnięć „w całym okresie kariery zawodowej”. Może to prowadzić do wniosku, że Jej publikacje przed tą datą, a właściwie przed obroną doktoratu, nie zostały po prostu ujęte w wykazie jako mniej według Niej istotne dla przewodu habilitacyjnego (choć przepisy prawne nie eliminują takich publikacji z oceny w ramach recenzji habilitacyjnej) albo że takich publikacji przez 7-letni okres początkowego zatrudnienia Habilitantki po prostu nie było (co stanowiłoby raczej ewenement). Tę ostatnią opcję wyklucza zresztą obecność rozdziału Jej autorstwa przywołanego na s. 222 monografii z 2014 r., co oznacza, że Autorka po prostu nie wykazała wcześniejszych pozycji. Oczywiście, uwaga ta nie wpływa w żadnym zakresie na wyprowadzoną w tym punkcie recenzji ocenę dorobku publikacyjnego dr Zalewskiej wykazanego w przesłanych materiałach, chociaż mogłaby nieco inaczej ukształtować opinię o proporcjach tematycznych w ramach całości dorobku.

Zbiór publikacji obejmuje zatem 27 pozycji. Składa się z nieujętej w wykazie monografii z 2014 r., 7 artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych oraz 21 rozdziałów w monografiach zbiorowych (wliczając w to opracowania opublikowane z serii „Jurysprudencja”). Zdecydowana ich większość (19) ma charakter publikacji anglojęzycznych, które w liczbie 16 opublikowane zostały za granicą.

Widoczne w tym kontekście (a także w związku z wskazanymi przez Habilitantkę referatami na konferencjach oraz wykładami na zaproszenie – por. p. 4 recenzji) umiędzynarodowienie oraz „uanglojęzycznienie” publikacji jest w moim przekonaniu istotną wartością dodaną w ocenie całości aktywności naukowej. Przyczynia się bowiem do obecności Autorki w tzw. obiegu międzynarodowym, co jest korzystne nie tylko dla Niej ale także dla polskiej nauki, w tym głównie dla nauk prawnych, które dość często i nie tylko z powodu charakteru nauk

dogmatycznych postrzegane są jako nauki „lokalne”. Habilitantka wykorzystuje ten rodzaj zaangażowania, jak się wydaje, w stopniu wyraźnie przekraczającym średnią występującą nawet w Jej pokoleniu. Należy to docenić, ponieważ jeśli jakaś subdyscyplina nauk prawnych ma taką kwalifikację „lokalności” nauk prawnych zmieniać, to jest to właśnie teoria i filozofia prawa. Ma to jednak także pewien skutek negatywny, który zasadza się w ograniczonej obecności a nawet identyfikacji podmiotowej na rynku krajowym. To ostatnie mogłoby ulec zmianie bez rezygnacji z prezentowanej dotychczas postawy w przypadku zachowania pewnej (nawet przybliżonej) symetrii publikacyjnej w obu wymiarach - krajowym i międzynarodowym, co pozwoliłoby też na mocniejsze oddziaływanie na naukę krajową. Uwaga ta jest w przypadku Habilitantki o tyle istotna, że o ile do r. 2017 zachowana była pewna symetria (6 publikacji w języku polskim i 7 w j. angielskim), o tyle po 2018 r. ukazała się (w 2020 r.) tylko jedna Jej praca polskojęzyczna.

Przegląd czasopism oraz wydawnictw z jakimi związała się Habilitantka w celach publikacyjnych wskazuje jednoznacznie na ich wysoką rangę międzynarodową. W ramach czasopism dotyczy to np. wiodącego pisma IVR „Archiv für Rechts und Sozialphilosophie”, w którym habilitantka opublikowała, co jest osiągnięciem zasługującym na wysoką ocenę, trzy artykuły, będące pokłosiem jej referatów na światowych Kongresach IVR. Natomiast w zbiorze wydawnictw publikujących monografie zbiorowe z rozdziałami przygotowanymi przez Habilitantkę, szczególnie wysoką pozycję posiadają wydawnictwa: Springer (3 prace), Edward Elgar (3 prace), Peter Lang (2 prace) oraz Bloomsbury Publishing (praca habilitacyjna).

2.2.2. Tematyka publikacji jednoznacznie wskazuje na dominację teorii Hansa Kelsena. Ma to miejsce w wymiarze zasadniczo niespotykanym, przynajmniej jeśli idzie o moje doświadczenie recenzenckie w przewodach habilitacyjnych. W moim bowiem przekonaniu na tym etapie rozwoju naukowego, w ciągu 18 lat pracy naukowej (licząc od 2007 r.) w ramach subdyscypliny teorii i filozofii prawa, można oczekiwać ukształtowania się już pewnych grup tematycznych, które tworzą odrębne nurty badawcze i publikacyjne, istotne dla oceny dorobku w przewodzie habilitacyjnym.

Podstawowy przedmiot badań i publikacji Habilitantki dotyczy jednoznacznie tak różnych aspektów teorii Hansa Kelsena, że wyczerpuje on obraz poważnego nurtu badawczo-publicyjnego w ramach Jej aktywności naukowej. Zanim przejdę do szczegółów chciałbym podnieść problem szerokości poruszanych w tych pracach zagadnień wiążących się z tą teorią, prezentowanych na przestrzeni całego okresu po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych i w

zasadniczej części wykraczających poza ustalenia i rozważania zawarte w rozprawie doktorskiej i wydanej na jej podstawie monografii z 2014 r. Natomiast o oryginalności wyników badań Habilitantki w tym zakresie świadczy chociażby zainteresowanie wiodących wydawnictw i czasopism jej dokonaniem, które nie ogranicza się bynajmniej do opublikowania jednej Jej pracy lecz do pewnego trwałego związku z Autorką w tym zakresie. O wadze ujęć prezentowanych w pracach Habilitantki świadczy też zainteresowanie Jej dokonaniem ze strony wiodących teoretyków specjalizujących się w koncepcji Kelsena. Mowa tu przede wszystkim o C. Heidemannie, z którym Habilitantka przygotowała dwa prestiżowe i ważne opracowania.

Dr Monika Zalewska z teorią Hansa Kelsena wiąże przedmiot swoich 21 publikacji, co stanowi ok. 70% liczby jej prac, obejmującej także dwie, „ważące więcej” monografie. Czyni to na przestrzeni 11 lat ujętych w wykazie, w którym po r. 2017 tylko jedna praca (z 2024 r.) nie była związana z teorią Kelsena. Szczegółowe tematy zajmujące Habilitantkę obejmują w miarę proporcjonalnie wszystkie najistotniejsze składniki tej teorii. Obok dwóch ogólnych prac na temat teorii Kelsena, wśród których znajduje się też tematyka recepcji tej teorii w Polsce (co pozwoliło Autorce powiązać ją z koncepcją J. Wróblewskiego), Autorka objęła swoim zainteresowaniem m.in. związek teorii Kelsena z demokracją i praworządnością, problematykę czystej teorii prawa, koncepcję zachowania czy, w najszerszym wymiarze, kwestię rozdziału sfery bytu i powinności oraz koncepcji normy podstawowej. Niektóre z tych zagadnień znalazły swój wyraz w monografii z 2014 r. (relacja byt/powinność, zachowanie, norma podstawowa), inne stanowią przedmiot opracowań artykułowych i rozdziałowych, mieszcząc się w pewnym kontekście także w rozprawie habilitacyjnej (do czego przyjdzie powrócić niżej).

Lektura tych prac prowadzi do ukształtowania przekonania o niekwestionowanej wiedzy Habilitantki dotyczącej teorii Kelsena, o umiejętności połączenia głównego przedmiotu danego opracowania z innymi zagadnieniami tej teorii, o zasadnym zestawianiu teorii Kelsena z innymi doktrynami prawnymi (głównie z pozytywizmem prawniczym), o potraktowaniu tej teorii w konwencji nie tylko dynamicznej interpretacji ale także założenia o zasadności jej adaptacji do aktualnych problemów teorii i filozofii prawa, do analizy których, jak pisze Habilitantka, Kelsen nie miał odpowiednich narzędzi badawczych. Są to właściwości, które wystawiają Autorce wysoką ocenę w zakresie jej kompetencji badawczych oraz umiejętności metodologicznych, związanych z analizą tej teorii. Jest to bowiem w wymiarze całości dorobku rzeczywiście autorska interpretacja (czy jak to woli mówić Habilitantka – reinterpretacja) tej teorii, z

naciskiem na wagę dynamicznego na nią spojrzenia, dostrzegającego istnienie pewnych etapów w twórczości Kelsena. Najmocniej to się objawi przy pracy habilitacyjnej, ale jest widoczne w kontekście całości dorobku. Autorka zdaje sobie z tego sprawę, o czym świadczą te fragmenty jej Autoreferatu, które wskazują wyraźnie na oryginalność i odmienność jej takiego właśnie ujęcia w stosunku do innych ujęć tej teorii spotykanych w literaturze światowej (s. 13-14 Autoreferatu).

Za najważniejsze prace z ocenianego aktualnie segmentu dorobku publikacyjnego należy w moim przekonaniu uznać trzy artykuły opublikowane w *Archiv für Rechts und Sozialphilosophie* (z 2026, 2020 oraz 2021 r.), pracę o normie podstawowej w czasie rewolucji (2020 r.), pracę o normatywizmie Kelsena w świetle teorii demokracji (2025 r.) oraz opracowanie o kategorii supervenience w powiązaniu z imputation (2022 r.).

2.2.3. Dr Zalewska wskazuje w Autoreferacie na drugi, obok teorii Hansa Kelsena, nurt oscylujący wokół problematyki ochrony środowiska ze szczególnym uwzględnieniem zasobów wodnych i biosfery. Jest on widoczny w pewnym zakresie głównie w ramach 4 wystąpień konferencyjnych (w 2017, 2018, 2022 i 2024 r.), jednego stażu badawczego (w 2017 r.) oraz działalności organizacyjnej Habilitantki. Jeśli zaś idzie o publikacje, to w wykazie znajduje się tylko jedna pozycja z 2024 r. dotycząca tego tematu („The new dimension...”) co jak się wydaje, nie pozwala na potraktowanie dotychczasowego zainteresowania tą problematyką jako odrębnego nurtu publikacyjnego, będącego wynikiem prowadzonych w tym kierunku badań naukowych. Uwaga ta odnosi się do skali obecności tego „nurtu” w wykazie publikacji a nie do akceptowanego przez recenzenta twierdzenia Habilitantki o istotnej wadze tej problematyki oraz do podejścia, wskazującego trafnie na potrzebę „upraktycznienia” dotychczasowych zainteresowań naukowych, w ramach którego przydatna może być także teoria Kelsena. Wprawdzie trudno w pełni dostrzec na gruncie jednego opracowania z 2024 r. (w którym Autorka całymi sekwencjami opiera się na pracach innych autorów, w szczególności dotyczy to D. Kashdana w p. 1.3 oraz D. Voice w p. 3.2. tego artykułu) intencję Habilitantki, co do filozoficznoprawnego ujęcia tej problematyki, niemniej umiejętnie prowadzona w jego ramach analiza orzecznictwa z ważnymi uwagami ją podsumowującymi rokuje dobrze. Wypada w tym kontekście mieć nadzieję że zapowiedzi Habilitantki dotyczące jej zainteresowania tą problematyką zostaną niebawem zrealizowane, zwłaszcza, że kwestie z nią związane zaprezentowane zostały w Autoreferacie interesująco i z dużym zaangażowaniem a także

zdecydowanie bardziej obszernie (s. 17-22) niż to wynika z miejsca i roli tej problematyki w wykazie osiągnięć.

A zatem szczególne znaczenie może mieć w ramach tego wymiaru praktycznego problematyka ochrony wód w kontekście ochrony środowiska i kategorii zrównoważonego rozwoju. Nie trzeba bowiem przekonywać o doniosłości tej problematyki łączącej aksjologię z teorią i dogmatyką prawniczą, co skłania Autorkę do zaakcentowania wymiaru filozoficznego a jednocześnie kierunkuje jej ustalenia na zagadnienie skuteczności, m.in. w kontekście roli sądownictwa. W jego ramach specjalnego znaczenia nabiera, łączące zagadnienia zasobów wodnych z krytyczną analizą orzecznictwa sądowego, opracowanie w „Ecohydrology & Hydrobiology” w 2024 r., które na razie „samotnie” wyznacza załączek odrębnego trendu badawczego. Opis tego nurtu w Autoreferacie, mimo że dotyczy on jednej publikacji, świadczy o dużym zaangażowaniu habilitantki i dobrze rokuje na przyszłość, jeśli Autorka zrealizuje swe zamiary i zamieni pozytywne emocje na skuteczny program badawczo-publikacyjny.

Nie mogą stanowić przejawu obecności takiego odrębnego nurtu także inne publikacje, które, pojawiają się w wykazie (jedna z nich jest wykazana podwójnie – por. p. 2.2.2. recenzji). Dotyczą one zagadnień wiążących się z analizą teorii J. Wróblewskiego (prace z 2017 r. oraz z 2015 r., która zestawia ją z teorią Kelsena), prawa autorskiego (2016) oraz odpowiedzialności prawnej (praca z 2016 r. wykazana podwójnie). Mimo niewątpliwej doniosłości teoretycznoprawnej tych zagadnień oraz jakości samych publikacji, nie można na ich podstawie wyodrębnić nowych nurtów aktywności naukowej Habilitantki. Z przekazanego wykazu osiągnięć wynika, że nie zostały do niego włączone prace przyjęte i przekazane do druku, które mogły nieco zmienić ten ogólny obraz.

W powyższym kontekście powyższe prace dr Zalewskiej, które moim zdaniem nie układają się w widoczny obszar przedmiotowo-publikacyjny, nie odgrywają już takiej roli w kształtowaniu obrazu Jej dorobku. Nie tylko z powodu ich liczby, ale także „rozbicia” przedmiotowego. To co natomiast w nich cenne, to wyraźnie praktyczny wymiar właściwie ich wszystkich, mieszczący się w szerokim polu od teoretycznoprawnego ujęcia jakości stosowania prawa (w dziedzinie ochrony środowiska) przez problematykę odpowiedzialności prawnej po zagadnienia znajdujące się w polu prawa autorskiego. Jest to pewna projekcja tezy wyrażonej w Autoreferacie, że długotrwałe zajmowanie się abstrakcyjną teorią Hansa Kelsena prowadzi do zajęcia się kwestiami praktycznymi, zasygnalizowanymi w opracowaniu dotyczącym ochrony

środowiska. Jest to w mojej opinii cenne spostrzeżenie, które powinno być kontynuowane także w kontekście bezpośredniego wykorzystania teorii Kelsena do takich zagadnień jak wykładnia czy stosowanie prawa, które łączą perspektywę teoretyczną z praktyczną czy nawet dogmatyczną, a które dają się połączyć z wieloma wątkami koncepcji Hansa Kelsena. Samo pojawienie się takich prac w dorobku Habilitantki (nawet jeśli niektóre z nich nie są datowane na ostatnie lata) traktuję jako dobry znak poszerzenia wymiaru badań i publikacji.

2.2.5. Z innych kwestii charakteryzujących ten segment osiągnięć naukowych na uwagę zasługują trzy spostrzeżenia.

Pierwsze odnosi się do braku publikacji związanych z dwoma już zakończonymi (w 2014 i 2020 r.), a realizowanymi przez dr Zalewską w charakterze wykonawcy projektami badawczymi, co jest zjawiskiem bardzo rzadkim jeśli nie wyjątkowym. Jeden z nich dotyczył metafory w kontekście języka prawnego i prawniczego, natomiast drugi miał za przedmiot wpływ heurystyk na orzecznictwo sądowe w świetle ekonomicznej analizy prawa. Pojawienie się publikacji „pograntowych” zmieniłoby z pewnością skalę jednowymiarowości Jej dorobku publikacyjnego. Wypada w związku z tym wyrazić nadzieję, że wyniki badań związanych z tymi projektami, mimo, że same projekty nominalnie się już zakończyły, zaowocują publikacjami i być może otworzą takie nowe obszary, wzmacniając publikacje, znajdujące się poza kelsenowskim wymiarem dorobku Habilitantki.

Natomiast istotnym dopełnieniem aktywności publikacyjnej będące przejawem pośrednim ale ważnym, zwłaszcza na tym etapie rozwoju naukowego, który polega na pełnieniu funkcji współredaktorki 2 tomu monografii zbiorowej „Integracja wewnętrzna i zewnętrzna nauk prawnych” (w ramach serii „Jurysprudencja” (3/2014) oraz specjalnego tomu zatytułowanego „Różne wymiary odpowiedzialności prawnej” w ramach czasopisma „Folia Iuridica” (77/2016).

Trzecia uwaga wiąże się z faktem, że wskazana wyżej aktywność, w tym zwłaszcza międzynarodowa, pozwoliła Habilitantce osiągnąć dobre wskazania naukometyczne wg indeksu Hirscha, (64 cytowań oraz h-index 4 za cały okres jej działalności naukowej, z czego po roku 2020 odpowiednio: 35 oraz 3).

3.

**Ocena osiągnięcia naukowego, określonego w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. b) ustawy
z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce**

(t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 742 ze zm.)

3.1. Rozprawa habilitacyjna dr Moniki Zalewskiej, zatytułowana „A Dynamic Approach to Hans Kelsen’s *General Theory of Norms*”, opublikowana w 2024 r. w prestiżowym wydawnictwie „Hart Publishing”, będącym częścią „Bloomsbury Publishing” (II poziom wykazu ministerialnego) licząca 181 stron, jest dziełem unikalnym na polskim rynku naukowym. M.in. z powodu sukcesu wydawniczego w postaci znalezienia się pod nr 16 w znaczącej i wymagającej serii „Law and Practical Reason” (co musiało wiązać się z „przedpublikacyjnym” uznaniem jakości i wagi tej publikacji). Obecność w tej serii stanowi bowiem gwarancję wejścia do tzw. międzynarodowego obiegu naukowego, co przy tematyce będącej przedmiotem tej pracy, z pewnością doprowadzi do szerokiego dostrzeżenia tej monografii. Należałoby mieć nadzieję, że stanie się to też faktem w odniesieniu do „rynku polskiego”, co jednak wymaga pewnych dodatkowych starań, do podjęcia których zachęcałbym Autorkę.

Rozprawa jest też unikalna w kontekście przedmiotowym. Dotyczy bowiem zagadnień, które zostały podniesione przez Hansa Kelsena w jego ostatniej pracy, w zasadzie nieukończonej i uzupełnianej przez jego uczniów a które są niewątpliwie istotne dla zbudowania trafnego obrazu całej Jego teorii. Wychodzą one poza dotychczasowe zainteresowania Habilitantki, bowiem nie stanowiły one głównego punktu Jej zainteresowań (poza ostatnim VII rozdziałem monografii z 2014 r. oraz niezawartym w wykazie publikacji rozdziale w monografii zbiorowej z 2012 r.). Fakt ten pozwolił Autorce na dostrzeżenie w tej właśnie rozprawie kontynuacji i modyfikacji wcześniejszych składników teorii Kelsena, które tak szeroko i w tak wielu publikacjach zostały wcześniej przez Nią opracowane. Mógł on tym samym stanowić uzasadnienie przyjętej i wielokrotnie w rozprawie podkreślanej tezy, że intencją prowadzonych w niej rozważań jest z jednej strony wykorzystanie wskazanego w tytule pracy podejścia dynamicznego do całej teorii Hansa Kelsena, natomiast z drugiej – wykazanie, że teoria Kelsena nadaje się w kontekście jego ostatniej pracy do reinterpretacji, m.in. z powodu aktualności szeregu jej składników mimo odrębnego instrumentarium Kelsena w porównaniu ze współczesną teorią i filozofią prawa.

Na marginesie uwag powyższych należy podnieść trudność, napotykaną przez recenzenta, którego wiedza na temat przedmiotu podstawowego osiągnięcia Habilitantki, ale także dominującej zawartości całego Jej dorobku badawczo-publikacyjnego, musi „starać się nadążyć” za szczegółową wiedzą Autorki w zakresie odrębnej i jednorodnej autorsko teorii. W tym

kontekście na trudność związaną z oceną rozprawy dotyczącej teorii jednego Autora nakłada się trudność w odniesieniu do zakresu wiedzy szczegółowej o samej przedmiotowej koncepcji. Tę niedogodność „ratuje” wprowadzenie faktu, że w rozprawie habilitacyjnej nacisk położony jest na dynamikę w ramach samej teorii oraz reinterpretację podstawowych tez klasycznej części teorii Hansa Kelsena, niemniej nie likwiduje jej zupełnie. Od razu należy jednak powiedzieć, że Autorka stworzyła szansę na wywiązanie się z obowiązku recenzenckiego, bowiem prezentowane w rozprawie ujęcie problemu pozwala ocenić sam sposób powiązania poszczególnych składników oraz uzasadnienia podstawowych tez wiążących się z analizą całej teorii. Miałoby to nawet jeszcze szerszy wymiar, gdyby zdecydowała się na wyraźniejszą własną interpretację powiązań wskazywanego wielokrotnie w pracy „urealistycznienia” różnych składników kelsenowskiej czystej teorii prawa w GTN z innymi kierunkami należącymi do szeroko rozumianego nurtu realistycznego. W tym kontekście cenne jest zestawienie ich z pozytywizmem prawniczym (dotyczy to relacji zaprezentowanych na s. 45, 88 czy 115-116) z podkreśleniem zwłaszcza koncepcji H.L.A. Harta oraz tzw. pozytywizmu instytucjonalnego O. Weinbergera a także interesującego czterofazowego układu wyjaśniania istoty prawa w kontekście GTN, przedstawionego na s. 163-165). W tym kontekście szkoda, że pojawiające wprowadzenie w pracy zestawienia problemów zawartych z GTN z zawierającymi wątki realistyczne koncepcjami Petrażyckiego, Radbrucha, Rossa, von Wrighta, itp., a nawet z doktryną prawnonaturalną (s. 45-46), mają charakter wypadkowy, niekiedy ograniczając się do wypowiedzi jednozdaniowej.

3.2. Uwagi szczegółowe chciałbym rozpocząć właśnie od rozważenia zasadności oraz oceny konsekwencji wspomnianego wyżej podejścia dynamicznego do teorii Kelsena. Moim zdaniem trafne jest samo założenie, bowiem istotnie modyfikuje przyjęty w Polsce (publikacyjnie i dydaktycznie) zasadniczy obraz tej teorii, koncentrujący się na takiej dominacji jej czystej postaci, że prowadzi to do ujęcia statycznego, akcentującego niejako „skończony” jej kształt. Autorka trafnie wykazała, że taki obraz musi być zmodyfikowany w sytuacji wzięcia pod uwagę pracy „General Theory of Norms” (analogicznie do zabiegu przyjętego przez Habilitantkę, będą dalej posługiwał się akronimem „GTN”). Autorka realizuje to założenie zarówno ambitnie jak i konsekwentnie. Przeciwstawia się bowiem poglądom (np. E. Bulygina, O. Weinbergera czy S.L. Paulsona np. na s. 3, 26 i n., 42 i n. czy s. 35 i n., 46-47, 129-131), które traktują treść tej pracy

Kelsena jako w pewnym zakresie zaprzeczenie jego teorii, a zwłaszcza koncepcji czystej teorii prawa.

W związku z tym należy też dostrzec charakterystyczną metodę prezentacji dokonywanych analiz, w ramach których w wielu miejscach pracy w przypisach odniesienia (akceptujące lub krytyczne) do opracowań dotyczących teorii Kelsena (zwłaszcza dotyczy to prac S. Paulsona, G. Pavlakosa czy H. Vaihinger a także C. Heidemanna, z którym Habilitantka opublikowała 3 prace współautorskie, z których tylko jedna znajduje się w bibliografii rozprawy) przeważają nad powoływaniem samych prac tego Autora, co może nawet stwarzać wrażenie, że dyskusja z takimi opracowaniami jest dla Autorki co najmniej tak samo ważna, jak analiza pracy Hansa Kelsena. Na marginesie należy też zauważyć, że habilitantka bardzo oszczędnie odwołuje się do swoich własnych prac w przypisach, z których, mimo tak mocnego ich powiązania z teorią Kelsena (por. p. 2 recenzji), powołuje jedynie dwie z nich w bibliografii (co jest zabiegiem niezwykle rzadkim, zwłaszcza gdy tak mocny jest związek tematu rozprawy z tematyką wcześniejszych publikacji).

W reinterpretacji całej teorii (nazywanej też przeformułowaniem, reintegracją a nawet reformacją) Habilitantka upatruje oryginalność własnej postawy, ujętej w pewnym sensie w zaskakująco pewny i doceniający własne dokonania sposób (na s. 13 Autoreferatu pojawiają się bowiem rzadko wypowiedane w takim kontekście stwierdzenia Habilitantki, wyraźnie podkreślające wagę Jej dokonań w odniesieniu do analizy myśli Kelsena). Habilitantka stara się prezentować tę postawę konsekwentnie, dbając o to, aby nie pojawiła się w pracy mocna teza o sprzeczności analizowanej pracy z wcześniejszą teorią Kelsena. Należy te starania odnośnie do wykazania związku i kontynuacji w ramach teorii Kelsena docenić, bowiem przy kilku zagadnieniach szczegółowych, przekonanie o jednolitości całej teorii nie nasuwa się przy pierwszym oglądzie tej relacji (np. wpływu przełamania czystości relacji byt/powinność, odrzucenia logiki norm czy przyjęcia fikcyjnego charakteru normy podstawowej, aby odnieść się tylko do tez najwyraźniej zaznaczonych). Dotyczy to też w pewnym zakresie prezentacji w konwencji paradygmatu hermeneutycznego czterech faz w pozytywistycznym ujmowaniu istoty prawa (s. 163-165) w ramach którego przejście do czwartej fazy istotnie naruszyło jedność całej teorii Kelsena, skoro w istocie nastąpił w jej ramach powrót do fazy pierwszej, w której prawo, moralność i fakty społeczne są „blended together” (s. 165). Co ważne jednak, Autorka swoje

stanowisko uzasadnia, sprawnie łącząc tezy, które niejednokrotnie są od siebie przedmiotowo oddalone.

Habilitationka, prezentując postawę określoną wyżej, dostrzega jednak nowości, które pojawiają się w pracy GTN, tyle że traktuje je nie jako dowody sprzeczności czy zaprzeczenia lecz jako uzupełnienie zasadniczej części teorii Kelsena. Mimo bowiem dostrzegania elementów „niepasujących” do czystej teorii prawa (s. 165), GTN należy je traktować w mniemaniu Autorki jako „added value”, jako rzucanie więcej światła na całą teorię oraz otwieranie wielu nowych pól (s. 166). Pojawiające się bowiem w wielu miejscach pracy twierdzenia akcentujące odrębności między GTN a czystą teorią prawa, z rozważaniem na s. 98 i n. „fictional character of purity” w stosunku do zasadniczych składników koncepcji Kelsena, nie budują zasadniczego nurtu narracji w odniesieniu do całości rozprawy. Zwłaszcza, że Autorka nie tylko nie akceptuje tezy Paulsona że GTN oznacza koniec czystej teorii prawa, lecz akcentuje, że jej interpretacja pozwoli uchronić czystą teorię prawa „from collapsing” (s. 53).

Taka postawa pozwala, mówiąc ogólnie, na zbliżenie teorii Kelsena z realistycznymi ujęciami prawa. Można mieć wprawdzie pewne zastrzeżenia, czy rzeczywiście tak mocna teza o „urealistycznieniu” całej teorii jest w pełni zasadna, zwłaszcza w jej mocniejszej wersji, niemniej, moim zdaniem Autorka miała prawo do takiego uogólnienia (mimo oszczędności w zestawianiu tez GTN z różnymi kierunkami realistycznymi). Nie tylko dlatego, że to mieściło się w jej ogólnym założeniu rozprawy, ale także z powodu pojawienia się wyraźnych symptomów takiego zbliżenia (jeśli nawet jego skala mogłaby podlegać pewnej moderacji). Autorka, innymi słowy, poruszała się w ramach założonej ogólnie reinterpretacji podkreślającej jednolitość całego dokonania Kelsena i dostrzeganiem „nowinek” w GTN, które zmieniają „reinterpretację” w „resurface” (s. 4) czy „revision” (s. 165). Jest to zrozumiałe, skoro Habilitationka chce z jednej strony traktować GTN (s. 166) jako pracę „nieskończoną” (co uznaje zresztą na jej zaletę, pozwalającą na założoną reinterpretację całej teorii Kelsena) ale z drugiej - podkreślić jedność w ramach całej „zreintegrowanej” teorii, jednocześnie opatrując samą GTN ją określeniami „eklektyzm”, z „gaps inconsistencies” ale też „impressive and solid” czy „incoherence” (np. s. 4, 166).

Jednym z istotnych punktów zaczepienia analizy GTN, w ramach stwierdzonego powyżej powiązania teorii Kelsena z zagadnieniami będącymi przedmiotem ujęć realistycznych, mogłoby mieć rozważenie możliwości, jakie daje GTN odnośnie do problematyki stosowania prawa i jego

wykładni. Autorka nawiązuje do tego kilkakrotnie w pracy, łącząc to zagadnienie w rozdziale 7.2 z kategorią „imputation” jako łącznika między faktami i prawem (s. 152 i n.). Sama rola stosowania prawa w kontekście wpływu GTN na całość teorii Kelsena nie jest rozwinięta, mimo, że moim zdaniem na to zasługuje. Lektura pracy wywołuje w tym kontekście pewien niedosyt, wiążący się z niewykorzystaniem możliwości rzeczywistego wykazania obecności obu tych składników realizmu a może nawet „praktycyzmu” podejścia zaprezentowanego przez Kelsena w GTN. Treść bowiem GTN pozwala na rozwinięcie analiz i przynajmniej projekcji takiego „odejścia” od czystości zbudowanej wcześniej normatywistycznej teorii prawa w kontekście obu powyższych zagadnień. Tę perspektywę, odnoszącą się zarówno do wykładni i stosowania prawa jak i innych „realistycznych” kwestii można odnaleźć szczególnie w takich aspektach treściowych samej GTN jak np. social laws (s. 22 i n.), observance of commands (s. 37 i n.), human (social) behaviour (s. 92 i n.) power to apply norms (102 i n.), judge finding facts (s. 128 i n.) czy legal principles (s. 115 i n.). Niektóre wiążą się z oboma zasygnalizowanymi wyżej zagadnieniami bezpośrednio (dotyczy to szczególnie rozdziału 26 pracy, dotyczącego władzy stosowania norm czy rozdziału 30 dotyczącego wagi sędziego ustalania faktów), inne „tylko” pośrednio, ale nie pozostawiają wątpliwości co do swej „realistycznej nowości”, adekwatnej do tezy Autorki o takiej reinterpretacji całej teorii, która nie burzy, zwłaszcza w konwencji przyjętej przez Habilitantkę, jedności czy nawet jednolitości całego dokonania Hansa Kelsena. Rzecz jasna, Autorka nie musiała odnosić się do szczegółowych aspektów obecnych w GTN, ale chociażby ich sygnalizacja mogłaby rozszerzyć perspektywę zawartości składników wychodzących poza czystą teorię prawa (wydaje się, że tezy Kelsena ze s. 104-105 oraz 128-130 nadawałyby się jednak do szerszej eksploracji).

Można odnieść w związku z powyższym wrażenie, że Autorka chciała dostrzec w analizie GTN przede wszystkim możliwość odniesienia się do tych zagadnień z teorii Kelsena, które będąc jej znakami rozpoznawczymi (np. relacja byt/powinność, zachowanie, norm podstawowa), stanowiły już przedmiot Jej wcześniejszych opracowań. Ujmując rzecz inaczej, Autorka chciała nie tyle dostrzec nowe problemy, ile wykorzystać swój dorobek do określenia zestawu problemów analizowanych w GTN. I trzeba powiedzieć, że Autorka wywiązała się z realizacji takiego założenia bardzo dobrze, bowiem do wykorzystania wniosków płynących z całego jej dorobku w pracy habilitacyjnej nie można mieć zastrzeżeń.

Uwaga powyższa umożliwiła określenie związku treści rozprawy habilitacyjnej z wcześniejszymi pracami Habilitantki. Wspomniałem wcześniej, że treść GTN stała się tylko wypadkowo przedmiotem rozdziału VII monografii z 2014 r. (omawiającego fazę językowo-logiczną twórczości Kelsena), przy czym powiązana ona była głównie (obok problematyki dualizmu bytu i powinności i normy prawnej) z zagadnieniem zarachowania, co jest zrozumiałe w świetle tytułu tej monografii. Problematyka ta była także przedmiotem artykułu w ARSP z 2021 r. oraz rozdziału w pracy zbiorowej z 2023 r. Pewien związek przedmiotowy z treścią rozprawy habilitacyjnej mają też inne publikacje Habilitantki, których treść dotyczy czystej teorii prawa w ogólności (trzy prace) czy imputation (trzy prace). Jest to zupełnie zrozumiałe w sytuacji tak głębokiego powiązania całej twórczości naukowej Habilitantki z tak ważną, ale jedną i to skondensowaną treściowo teorią. Należy jednak powiedzieć, że nie ma mowy o „kopiowaniu” zbudowanych wcześniej tez, bowiem dominuje tu spojrzenie na nie z punktu widzenia reinterpretacji całej teorii spowodowanej analizą GTN.

W moim przekonaniu Habilitantka osiągnęła założony cel rozprawy. Zaprezentowała i zanalizowała najistotniejsze zagadnienia teorii Kelsena podjęte metodą reinterpretacji ukierunkowanej treścią GTN. Mimo, że tytuł rozprawy habilitacyjnej wskazuje na dynamiczne podejście do GTN, w istocie Habilitantka zaprezentowała w niej dynamiczne podejście do teorii Hansa Kelsena na gruncie możliwości, jakie wynikają z GTN. Osiągnęła więc nawet więcej niż to określiła w tytule swego podstawowego osiągnięcia. Na uwagę zwraca bardzo poprawne przedstawienie podstawowych założeń we Wprowadzeniu oraz bardzo przejrzyste podsumowanie pracy w jej rozdziale VIII. W zasadzie obie powyższe części pozwalają na prześledzenie toku rozumowania Autorki oraz rejestrację wyników jej analiz. Te ostatnie koncentrują się na wyraźnie oddzielonych od siebie trzech częściach pracy. Dwa pierwsze rozdziały, utrzymane w konwencji opisowej, przedstawiają wyjściowe składniki analizy GTN – pojęcie normy (potraktowanej zgodnie z intencją Kelsena szerzej niż wyłącznie norma prawna) oraz powiązanej z nim tezy o normatywności na tle czystej teorii prawa i pojęcia normy podstawowej. Wprowadzają one jasno i poprawnie, przy zastosowaniu rygorystyki przedmiotowej i metodologicznego, w interpretację (a właściwie – reinterpretację czystej teorii prawa) zaprezentowane w rozdziałach 3-7, z których rozdziały 3 i 4 dotyczą fikcjonalizmu, jaki pojawił się w związku z włączeniem elementów realistycznych do teorii Kelsena w GTN, natomiast rozdziały 5, 6 i 7 – modyfikacji relacji byt/powinność ujętych jako „supervenience”.

Szczegółowe tezy Autorki są przekonujące i dają się jednoznacznie obronić w ramach oceny konsekwencji badawczej. W moim przekonaniu dotyczy to w szczególności relacji tych modyfikacji czystej teorii prawa przez GTN, które kierują się w kierunku jej urealistycznienia. Obejmują przede wszystkim relację między *validity* i *efficacy* (np. s. 41-45, 148-152), rozróżnienie fikcjonalizmu ontologicznego i metodologicznego (np. s. 64-75), istotę fikcjonalistycznej perspektywy charakteru normy podstawowej (np. s. 45-52) oraz relacji byt/powinność (np. s. 88-92) i prawo/moralność (np. s. 93-98), a także, co wyraża tezę najistotniejszą w ramach całej rozprawy, rolę „*natural supervenience*” w realistycznie ujętej relacji bytu i powinności (np. s. 132-162), rdzeniem której jest rozróżnienie jej ontologicznego i epistemologicznego wymiaru (np. s. 139 i n).

3.3. Charakteryzując tę pracę w całości należałoby powiedzieć, że Autorka podjęła się trudnego zadania zreinterpretowania całości teorii Kelsena w konwencji utrzymania jej podstawowych założeń zakładającego pewne modyfikacje płynące z GTN. Poszukuje oryginalności urealistycznienia tej teorii w kategoriach fikcjonalizmu i superweniencji w odniesieniu do najbardziej podstawowych teoretycznych konstrukcji Kelsena (norma podstawowa, relacji byt/powinność, zachowanie). Ważne są szczegółowe „kombinacje” do których Autorka doszła w toku własnych analiz. Należą do nich: powiązanie teorii Kelsena z paradygmatem hermeneutycznym, możliwość pewnej integracji tej teorii z pozytywizmem prawniczym, waga związku norm i faktów, a w konsekwencji także prawa i faktów, ujęcie powinności w kontekście faktu społecznego czy też dostrzeżenie roli nowych pojęć takich jak wola czy skuteczność. Sumarycznie tworzy to wszechstronny obraz wpływu GTN na całość teorii Hansa Kelsena. Autorka zresztą interpretuje teorię Kelsena w mniejszym zakresie w świetle współczesnych debat filozoficznych, językowych i metodologicznych (co „zapowiada” na s. 1 Autoreferatu) a w większym - w świetle współczesnych interpretacji tej teorii oraz miejsca w niej GTN, tym samym „lokując się” z głównym nurtem swoich rozważań wewnątrz dorobku Kelsena.

Z całą pewnością powyższe ujęcia wymienionych problemów ogólnych i szczegółowych wejdą do obiegu naukowego uzyskując pozycję, która wykluczy zasadność nieodniesienia się do nich w przypadku nie tylko uczynienia z teorii Kelsena głównego przedmiotu badań czy publikacji ale także chociażby wypadkowego jej włączenia do analizowanej problematyki. Można nawet zaryzykować tezę, że praca ta zmienia zasadniczy punkt widzenia, prezentowany z

publikacjach i dydaktyce uniwersyteckiej odnośnie do tej teorii, zmuszając do dostrzeżenia nie tylko pewnej wyznaczanej przez ostatnią pracę Kelsena dynamiki w ramach tej teorii, ale także na dość rzadko dotychczas prezentowane ujęcie, pozwalające łączyć teorię uznawaną za „czystą” z jej, (nazywając rzecz z pewną przesadą) realistycznymi „zanieczyszczeniami”.

Powyższy skutek wraz z pozytywną oceną samej rozprawy będącej głównym osiągnięciem naukowym Habilitantki daje podstawę do recenzenckiego stwierdzenia, że osiągnięcie to, zaprezentowane wnosi znaczny wkład w rozwój nauk społecznych w dyscyplinie nauk prawnych. Nie tylko z powodu nowości przedmiotowej i wszechstronności opracowania, ale także – z powodu konsekwentnego wykorzystania dotychczasowego swojego dorobku naukowego, trafnego określenia głównych zagadnień z czystej teorii prawa, które uzyskały nową interpretację w związku z GTN oraz postawienia i uzasadnienia tezy o zasadności postawy zmierzającej do reinterpretacji teorii Kelsena w ujęciu dynamicznym, pozwalającej mimo pewnych ”nowości” nadal traktować ją jako teorię jednolitą.

4.

Ocena innych form aktywności naukowej Habilitantki

4.1. Habilitantka wykazała we wniosku kilka istotnych form aktywności naukowych, z których najistotniejszą wydaje się być aktywność konferencyjna oraz aktywność związana z prowadzeniem wykładów na zaproszenie innych instytucji naukowych niż jednostka macierzysta dr Zalewskiej.

Zwłaszcza tzw. wykłady na zaproszenie, wygłoszone w latach 2017-2023, z więc w okresie rozpoczynającym się pięć lat po obronie rozprawy doktorskiej zasługują nie tylko na pozytywną ocenę ale także wręcz na uznanie, wiążące się z docenieniem przez organizatorów merytorycznych kompetencji Habilitantki. Autorka wprawdzie nie określa bliżej w wykazie osiągnięć, na czym polegały te wykłady (w jednym tylko przypadku definiując tę rolę jako wykład keynote speaker, a w innych jako rolę komentatora a samą aktywność jako bądź lecture bądź presentation), niemniej należy przyjąć, że były one wyrazem uznania kompetencji Habilitantki. Jest to ponadto istotne także z powodu, że wykłady takie wygłoszone zostały w sześciu przypadkach na ważnych sympozjach międzynarodowych (niekiedy nazywanych inaczej, jak np. Festiwal, Roundtable czy Seminarium) które odbywały się w Wiedniu

(trzykrotnie w 2017, 2018 i 2021 r.), Edynburgu (w 2025 r.) w Lizbonie (2020) oraz Dubrowniku (2021 r.), do których należy dodać wystąpienie w ramach Juris North Roundtable (2021 r.) oraz krajowego Zjazdu Młodych Teoretyków i Filozofów Prawa, który odbywał się w Chęcinach w 2023 r. Tematyka, co stanowi potwierdzenie uwag sformułowanych wcześniej, we wszystkich przypadkach dotyczyła różnych aspektów teorii Hansa Kelsena.

Wyróżnienie wykładów na zaproszenie wśród tych form aktywności znajduje potwierdzenie w odrębnym przedstawieniu wystąpień konferencyjnych Habilitantki. Ten aspekt aktywności zasługuje na jednoznacznie pozytywną ocenę, zarówno z powodu wagi konferencji jak też ich liczby. Charakterystyczne a jednocześnie dość zaskakujące jest to, że Habilitantka rozpoczęła tę aktywność dopiero w 2013 r, a więc już po obronie pracy doktorskiej (2012 r.) i w sześć lat po rozpoczęciu pracy naukowej, nasilając ją, co jest już zrozumiałe, w ostatnich latach. Stanowi to cechę niejako równoległą do wskazanej wcześniej w recenzji (2.2.1) cechy rozpoczęcia wykazanej działalności publikacyjnej w tym samym roku. Nie jest to rzecz jasna żadna wada dotycząca tej aktywności, a nawet może świadczyć o potrzebie gruntowanego przygotowania merytorycznego dla aktywności konferencyjnej.

Podstawową wartością w zakresie tej aktywności jest stałe i głębokie zaangażowanie w referowanie na różnych forach w ramach najistotniejszych dla teoretyków i filozofów prawa Światowych Kongresach International Association of Legal and Social Philosophy IVR. Aktywność tę znaczyła obecność na Kongresach IVR w Waszyngtonie (2015), Lizbonie (2017), Lucernie (2019), Bukareszcie (2022) oraz Seulu (2023), w ramach którego wygłosiła łącznie 8 referatów, a więc w trzech przypadkach – po 2 referaty na jednym Kongresie. Związki Habilitantki z IVR uległy dodatkowemu wzmocnieniu poprzez jej uczestnictwo z referatami w krajowych konferencjach tego Stowarzyszenia - we Freiburgu (2018) i japońskiej Chibie (2023). Konferencje IVR nie stanowią jedyne forum wygłaszania referatów przez dr Zalewską, bowiem miało to miejsce także na konferencjach w Zagrzebiu i Bukareszcie (2014), Sofii (2015), Paryżu i Kyoto (2018), Barcelonie (2019 i 2020), Glasgow (2020), Alicante (2021), ponownie w Paryżu (2021) oraz w Sarajewie i Belgradzie (2024 r.). Uzupełnieniem powyższych działań są referaty wygłoszone na konferencjach, które miały miejsce w Polsce, a do których należy zaliczyć konferencje w Krakowie (w 2013 i 2023 r.), Warszawie (2018 i 2020), w Krakowie (2023) oraz na konferencjach polskiej Sekcji IVR w Katowicach (2022) i Lublinie (2024, gdzie wystąpiła z dwoma referatami).

W sumie wygłosiła 29 referatów, z których 22 związane były z udziałem w konferencjach odbywających się za granicą a 7 na konferencjach krajowych. Także zatem w ramach tego aspektu aktywności naukowej habilitantki podkreślić należy zauważoną już przy ocenie publikacji naukowych (2.2.1) orientację międzynarodową, zwłaszcza, że 4 z referatów na konferencjach odbywających się w Polsce habilitantka wygłosiła w języku angielskim, który tym samym zdominował lingwistyczną stronę jej aktywności konferencyjnej (tylko 3 referaty z wykazu wygłoszone zostały w języku polskim). Ponadto, podobnie, jak to miało miejsce przy określeniu tematyki publikacji, tematyka tych referatów wykazuje zdecydowaną przewagę problematyki obejmującej teorię Hansa Kelsena. Z liczby 29 referatów, aż 25 dotyczyło różnych aspektów tej teorii, która „ustąpiła” jako temat referatu jedynie w trzech przypadkach problematyce, mówiąc ogólnie, ochrony środowiska, a w jednym – koncepcji sprawiedliwości Johna Rawlsa.

Nadająca się do wysokiej oceny aktywność w formie wykładów na zaproszenie oraz referatów konferencyjnych jest istotnie uzupełniona przez odbyte przez Habilitantkę trzy staże naukowe (Autorka wymienia w Autoreferacie jeszcze jeden staż w Wiedniu w Instytucie Hansa Kelsena w Wiedniu w 2009 r. a więc z okresu przed obroną doktoratu). Dwa z nich (miesięczny staż w Instytucie Hansa Kelsena w Wiedniu 2018 r. oraz dwutygodniowy staż na Uniwersytecie w Glasgow w 2022 r.) wiążą się z badaniami nad teorią Kelsena, podczas gdy jeden pozostały - trzymiesięczny staż w IHP UNESCO w Paryżu w 2028 r.) dotyczył badań nad wpływem demokracji na świadomość konieczności ochrony wód).

Konferencje i staże zagraniczne pozwoliły Habilitantce na nawiązanie trwałych kontaktów naukowych, które zaowocowały bądź wykorzystaniem poglądów tych uczonych we własnych pracach bądź wspólnymi projektami i publikacjami. Ten ostatni aspekt dotyczy w szczególności współpracy z C. Heidemannem, będącym autorytetem w zakresie teorii Kelsena czy z G. Rosasem.

4.2. Pozostałe przejawy innych niż publikacyjna form aktywności naukowej wiążą się z realizowaniem projektów badawczych oraz członkostwem w organizacjach naukowych oraz w radach i komitetach redakcyjnych czasopism naukowych.

Ważna dziś forma aktywności naukowej, polegająca na realizacji projektów badawczych finansowanych przez powołane do tego instytucje „zewnętrzne” w stosunku do jednostki macierzystej, zajmuje ważną pozycję w naukowym życiorysie Habilitantki. Zwłaszcza projekt

realizowany samodzielnie od 2021 r. w ramach konkursu Opus Narodowego Centrum Nauki ma należytą wagę m.in. z powodu, trudności, jakie napotykają w nim osoby z młodszego pokolenia naukowego. Realizacja tego projektu poprzedzona została otrzymaniem w 2019 r. grantu w ramach konkursu Miniatura, obejmującym wstępne prace kontynuowane następnie w konkursie „głównym”. Nie umniejsza wagi obu osiągnięć fakt, że oba te projektu związane są z teorią Hansa Kelsena, bowiem na tym etapie rozwoju naukowego trudno projektować tematykę zupełnie oryginalną, nie związaną z podstawowym polem badawczym.

Takie pola pojawiają się natomiast w przypadku dwóch innych projektów w ramach konkursów Opus, w których dr Zalewska była wykonawcą. Pierwszy z nich (2013-2014) dotyczył języka prawnego i prawniczego w kontekście kategorii metafory, natomiast drugie (2016-2020) ekonomicznej analizy prawa w kontekście wpływu heurystyk na działalność orzeczniczą. Może to stanowić pewien zaczyn objęcia swoimi zainteresowaniami naukowymi w przyszłości innych zagadnień niż niemal wyłącznie teoria Kelsena, do czego Habilitantkę namawiałbym.

W świetle powyższych danych, wskazujących na sprawność w pozyskiwaniu środków oraz dostrzeżenia istotnego wymiaru międzynarodowej aktywności naukowej szkoda, że Habilitantka nie wykorzystała tego ostatniego aspektu do wystąpienia z projektami badawczymi o charakterze i zasięgu międzynarodowym (np. w ramach ERC), które mogły się zakończyć sukcesem.

Członkostwo w organizacjach i stowarzyszeniach naukowych mierzone jest w przypadku dr Zalewskiej trzema formami, z których największe znaczenie ma korespondencyjne członkostwo Instytutu Hansa Kelsena w Wiedniu (jak to zostało opisane z Autoreferacie, jako drugiej osoby z Polski w historii tej instytucji). W tym kontekście dwa inne członkostwa są już niejako „naturalne” – w International Association of Legal and Social Philosophy IVR oraz International Union for Conservation and Nature.

Habilitantka spełnia zatem ustawowy warunek wiążący się z międzynarodowym kontekstem prowadzonych badań naukowych.

Dopełnieniem tych aktywności jest członkostwo w komitetach i radach dwóch czasopism związanych z Uniwersytetem Łódzkim: *Acta Universitatis Lodzensis Folia Iuridica* od 2017 (będąc jednocześnie sekretarzem tego czasopisma w latach 2016-180) oraz studenckiego czasopisma *Paragraf* oraz członkostwo w Komitecie organizacyjnym międzynarodowej konferencji odbywającej się w 2018 r. w Naczelnym Sądzie Administracyjnym.

5.

Ocena osiągnięć dydaktycznych i organizatorskich

Na tle ocenianych wyżej osiągnięć naukowych osiągnięcia dydaktyczne i organizatorskie dr Monik Zalewskiej prezentują się dość skromnie.

5.1. Wymiar odnoszony do aktywności dydaktycznej, jest wprawdzie równoważony przez zawartą w Autoreferacie (p.6) deklarację Habilitantki dotyczącą wagi, jaką przywiązuje ona do pracy ze studentami, „pasją i głębokim źródłem satysfakcji”, i traktowane jako „misja i ogromna odpowiedzialność”, niemniej, jako odwołująca się do niewymiernych w swej istocie kryteriów, może świadczyć jedynie o postawie, jaką w tej kwestii Habilitantka deklaruje. Z przedstawionych informacji wynika, że dr Zalewska prowadzi zajęcia z Teorii i filozofii prawa (nie mówi jednak o formie tych zajęć ani o trybie kształcenia oraz latach w wymiarze tych zajęć), opowiadając się za bardzo przydatnymi, zwłaszcza w zakresie tej dyscypliny w ramach uniwersyteckiej dydaktyki prawniczej, metodami, akcentującymi otwarty dialog i kwestionowanie schematów.

To ostatnie znajduje, jak się wydaje, potwierdzenie w zgłaszaniu się w celu przygotowania pod Jej kierunkiem prac magisterskich. Habilitantka była bowiem promotorką 5 takich rozpraw, zajmując się aktualnie dwoma dodatkowymi. W przypadku adiunktów nie jest to częste, zwłaszcza że, jak można przypuszczać na podstawie ich tematyki (brak jest takiej informacji w Autoreferacie), prace te były realizowane na kierunku prawniczym.

Istotnym osiągnięciem w zakresie nie tyle dydaktyki co kształcenia kadr naukowych, jest pełnienie funkcji promotora pomocniczego w dwóch przewodach (jak się wydaje, trwających aktualnie), przedmiotem których jest problematyka niezwiązana z teorią Hansa Kelsena.

5.2. Jeśli natomiast wziąć pod uwagę działalność organizatorską Habilitantki, to w Autoreferacie nie ma właściwie żadnej informacji na ten temat. Wprawdzie rodzajem takiej działalności jest w pewnym sensie udział w Komitecie organizacyjnym konferencji naukowej (o miało miejsce w przypadku Habilitantki w 2018 r.), niemniej brak wskazania na działania i funkcje spotykane w przypadku pracy adiunktów na uniwersyteckich wydziałach prawa nie pozwala na dostrzeżenie takiej aktywności.

Analogicznie do uwagi powyższej, Habilitantka nie dołączyła także informacji o Jej działalności w zakresie popularyzacji nauki.

6.

Konkluzja recenzji

(1) Reasumując, najważniejsze znaczenie dla konkluzji recenzji w przewodzie habilitacyjnym dr Moniki Zalewskiej odgrywa jej monografia, stanowiąca główne osiągnięcie naukowe. opublikowana w prestiżowym wydawnictwie Hart Publishing jest bez wątpienia dziełem zrealizowanym w sposób metodologicznie i merytorycznie konsekwentny, opartym na założeniu badawczym obejmującym zasadnicze składniki przedmiotu pracy. Stanowi interesująco napisane studium dotyczące wprowadzenia jednej koncepcji Hansa Kelsena, ale ujętej w konwencji dynamicznej reinterpretacji czystej teorii prawa spowodowanej pojawieniem się pracy „General Theory of Norms”. W moim przekonaniu, praca ta, prezentująca po raz pierwszy w literaturze polskiej takie ujęcie teorii Kelsena spełnia wymogi studium merytorycznie kompetentnego, interesującego i ważnego w dorobku teoretycznoprawnym. Jej ustalenia będą z całą pewnością punktem odniesienia dla publikacji dotyczących tej teorii w całości oraz jej szczegółowych składników. Pozwala to na przyjęcie, **że rozprawa ta, stanowiąc znaczny wkład w rozwój nauk prawnych, jest osiągnięciem naukowym, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2(a) ustawy.**

Zaprezentowane wyżej pozytywne składniki oceny dorobku naukowego pozostającego poza podstawowym osiągnięciem oraz oceny innych form aktywności naukowej Habilitantki, mimo ponadprzeciętnej skali dominacji jej zainteresowania teorią Kelsena i trudności w wyodrębnieniu innych nurtów badawczo-publikacyjnych, sprowadzają się do stwierdzenia, iż jakość osiągnięć i zakres aktywności naukowej, obejmującej także inne niż Uniwersytet Łódzki oraz inne niż krajowe ośrodki i instytucje naukowe, pozwalają na stwierdzenie, że stanowią one przejaw **istotnej aktywności naukowej wyznaczonej w art. 219 ust. 1 pkt 3 powołanej na wstępie recenzji ustawy.**

Z kolei pozostałe aspekty zaangażowania uczelnianego, mimo braku w wykazie dokonań stricte organizacyjnych oraz popularyzatorskich, przy uwzględnieniu wskazanych osiągnięć dydaktycznych Habilitantki, skoncentrowanych na teorii i filozofii prawa oraz promowaniu

magistrantów i doktorantów, mieszczą się w ramach wymogów stawianych na tym etapie awansu naukowego,

(2) W oparciu o ocenę całego dorobku naukowego, stanowiącego ważny wkład Habilitantki w rozwój nauk prawnych oraz wykazywaną aktywność naukową (widoczną zwłaszcza w wymiarze międzynarodowym), stwierdzam w konkluzji, że **osiągnięcia dr Moniki Zalewskiej spełniają wymogi znacznego wpływu na rozwój nauk prawnych oraz istotnej aktywności naukowej**, stawiane osobom ubiegającym się o stopień doktora habilitowanego w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 742 ze zm.).

Leszek Leszczyński

Lublin, 10 lutego 2026 r.